

OTOK VIS - SLIJEPA TOČKA KARTOGRAFIJE HRVATSKOG TRADICIJSKOG ODIJEVANJA

IVANČIĆ SANJA
Etnografski muzej Split
Iza Vestibula 4
HR-21000 Split
sanja@etnografski-muzej-split.hr

UDK 391
Prethodno priopćenje
Preliminary communication
Primljeno/Received: 7.03.2013.
Prihvaćeno/Accepted: 15.03.2013.

Za razliku od mnogih hrvatskih otoka kojima je narodna nošnja izraziti simbol tradicijske kulture, otoku Visu su to i danas značajne gospodarstvene djelatnosti: vinogradarstvo gradu Visu, a ribarstvo Komiži. Sami Višani, u medijskom predstavljanju svoga otoka, često ističu kako su otok netaknutog mora i vina, a otok bez narodne nošnje.

Zato je etnologima informacija da je u prostoru do hidroarheološke zbirke «Issa» izložen i jedan ženski komplet zvučala i značila jednako kao Carterovo otkriće Tutankamonove grobnice arheologima.

Tragom ove činjenice od 2001., a u okviru evidencije, dokumentacije i istraživanja etnografske baštine ovog otoka, stručnjaci Etnografskog muzeja Split su upravo ovoj iznenađujućoj pojavi dali najveću pozornost.

Ključne riječi: Mediteran, otok Vis, gradski tip odijevanja, 19.-20. st.

Uvodna motivacija

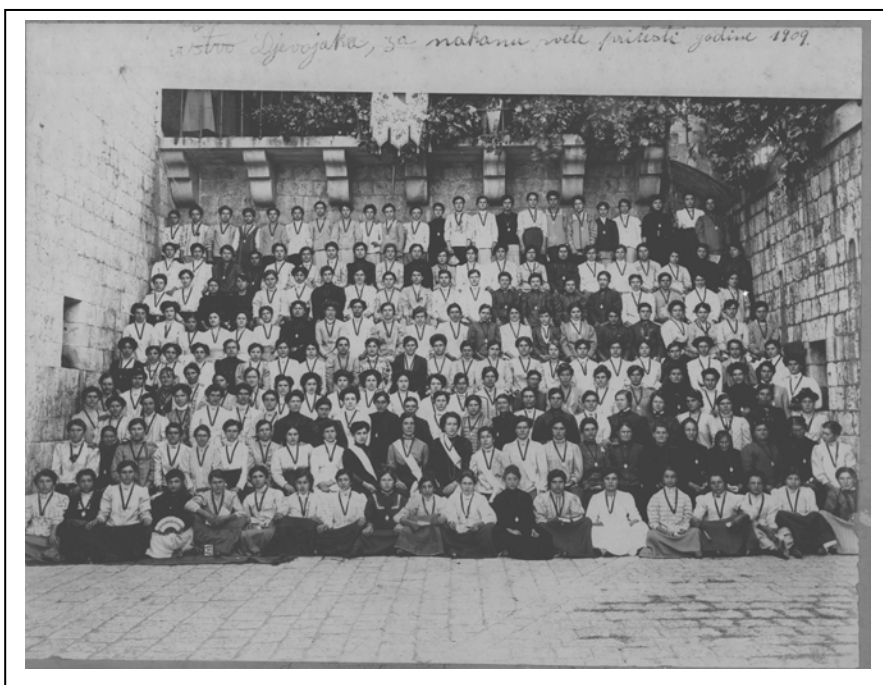
Etnografski muzej Split, u mreži hrvatske muzejske djelatnosti, jedan je od tri etnografska muzeja u Hrvatskoj,¹ te prvi i jedini muzej na središnjem dijelu Jadranu koji može i mora, domaćoj i stranoj (turističkoj) publici, predočiti i predstaviti sintezu tradicijskih oblika kulture življenja svoje matične sredine - Dalmacije.

Prepoznavajući to kao najznačajniji zadatak svoje javne djelatnosti, te narodnu nošnju kao najizričajniji atribut određene sredine muzeju je, prigodom osmišljavanja i izvedbe VII. stalnog

¹ Trojica ove vrste specijalnih muzeja čine zagebački, pazinski i splitski muzej.

postava 2001. godine - upravo narodna nošnja bila dominantna građa koncepcije izložbe.²

Polazeći od grada Splita kao centralne točke, prostorni opseg lokaliteta koje je muzej mogao obuhvatiti i prikazati posredstvom kompleta nošnji iz svojega fundusa odjeće znatno je širi od zemljopisnih okvira Dalmacije, pa ih je muzej sa zadovoljstvom prekoračio naglašavajući rarietne komplete nošnje čitavog Jadrana.³

Ali, iza prikazanih vrsta, tipologije i inačica primorskih i gorskih načina odijevanja skrivala se duboka frustracija što se među njima nije našao i komplet otoka Visa, najudaljenijeg zavičajnog lokaliteta Splitsko dalmatinske županije i time primarni lokalitet splitskoga muzeja.

² Za izvedbu VII. stalnog postava 2001. Hrvatsko muzejsko društvo je timu Etnografskog muzeja Split dodjelo nagradu «Pavao Ritter Vitezović» za godinu 2002.

³ Ističući nošnje primorskog područja i njegovih otoka prešli smo i južne granice Republike Hrvatske uključujući komplete Bokakotorskog zaljeva.

Svijest o *rupi* u postavi izložbe iz 2001. godine prerasla je u intrigantno pitanje: zašto Etnografski muzej Split u svojoj gotovo stogodišnjoj djelatnosti, ni čitava hrvatska etnografija nisu uspjeli prikupiti dovoljno pozitivnih odrednica, primarne ili sekundarne građe, za prikaz odjevne slike i ovoga otoka, moguće i njegovih pojedinih lokaliteta?!

Tako su od 2001. godine detekcija i definicija *narodne nošnje* otoka Visa i potom njena rekonstrukcija postali muzejski imperativ.

Neovisno, ali gotovo istodobno problem je prepoznalo i Ministarstvo kulture, pa je Uprava za zaštitu kulturne baštine u proljeće 2001. organizirala istraživanja, evidenciju i dokumentaciju etnografske baštine otoka Visa. Na suradnju je pozvan i Etnografski muzej Split kojemu je to bila prva prigoda da na samome terenu ovu temu s mrtve točke pokuša pokrenuti i izvesti u pozitivnu etnografsku pojavu.

Postojeća saznanja

Uvodno pretraživanje poznate i dostupne literature, izvora i građe, posebno one muzejske ponovo su nas vraćali istom zaključku. Muzej nema niti jedan originalni odjevni predmet zaveden pod ovim lokalitetom, a rukopisna i foto arhiva bilježe tradicijsko gospodarstvo otoka naglašavajući ga gotovo do njihova animoziteta, viško vinogradarstvo nasuprot komiškog ribarstva.

Također, ni objavljena etnografska i etnološka literatura, pa i njeni izvori ne bilježe narodnu nošnju kao osobitost stanovništva otoka Visa. Nemaju je i ne prikazuju ni najveće, ni najopširnije sinteze hrvatskog tradicijskog odijevanja – likovna mapa Nikole Arsenovića iz 19. st., ni knjiga „Hrvatske narodne nošnje“ autorice Jelke Raduš- Ribarić nastala stotinu godina kasnije.⁴

Takvim tragom činilo se da ni početkom 21. st. etnolozi po ovoj temi i nemaju većeg razloga odlasku na Vis, jer on nema, niti je

⁴ Vidi Jelka Radauš- Ribarić, «Hrvatske narodne nošnje» Spektar, Zagreb 1975. i Silvio Braica: »Mapa hrvatskih narodnih nošnji Nikole Arsenovića«, Etnografski muzej Split, Split, 2003.

ikad imao samo njemu svojstven način odijevanja ili mu je on davno, preslojavanjem s građanskim načinom, potpuno pao u zaborav.

Daljnijim proučavanjem i terenskim istraživanjem dobilo se više od očekivanog. Utvrđeno je da otok Vis i nije posve slijepa točka kartografije hrvatskog tradicijskog odijevanja. To je zato što su i etnološka znanost i sami otočani u međuvremenu promijenili stav prema zabilježenim vrijednostima.⁵ Ona su pokazala da otok Vis unatoč tome što nije zabilježena autarkično izrađena narodna nošnja ipak ima starinski način odijevanja. On je sasvim sukladan onome kakvog susjedni srednje dalmatinski otoci prezentiraju i ističu kao svoju lokalni identitet.

Terenska istraživanja i zapisi iz 2001. godine

Najočitija i najznačajnija činjenica koju je kolegica Ida Vranić, etnologinja splitskoga muzeja zabilježila je to da je unutar

⁵ Vidi Sanja Ivančić, «Globalizacija – nova pojava ili novi trendovski pojam», *Etnologica Dalmatica* vol. 13.

prostora glavne zgrade viške *Batarije*⁶ izložbom «Ususret zavičajnom muzeju Visa» započet, inicijativom grada Visa i njegovih građana, proces stvaranja i etnografske zbirke.⁷

Trofejni primjerak i veliko iznenađenje ove zasad malobrojne zbirke predmeta ženski je odjevni komplet, kojeg su već sami Višani izdvojili, naglasili i zaštitili izloživši je u zasebnu vitrinu.⁸ Ovaj materijalni predložak, svojom kompozicijom i osobinama sasvim je sukladan usmenoj predaji i kolektivnom sjećanju starijih Višanki o načinu odijevanja njihovih majki i baka koje je kolegica Vranić ovako rezimirala:

⁶ Austrijska utvrda s početka 19. st. u kojoj je danas smještena hidroarheološka zbirka *Issa*, sastavna jedinica Arheološkog muzeja Split.

⁷ Uz razumijevanje i potporu stručnjaka arheološke zbirke *Issa*, odnosno Arheološkog muzeja Split koji je ustupio dio svoga prostora «zavičajnoj zbirci». Nastanak i razvoj ove zbirke zasad očito počiva na volonterskom i amaterskom trudu ljudi koji su u njenom stvaranju na bilo koji način uključeni - jednako kao i njihovo izvrsno kazalište.

⁸ S druge strane, zbog vitrine komplet je nepristupačan za kvalitetno fotografiranje ili fizičko premjeravanje njegovih konstrukcijskih svojstava.

... Na upit o narodnoj nošnji otoka Visa najčešći je prvi odgovor kazivača da nje ovdje nema, jer je, naime, iznimno rano usvojen građanski odjevni stil. To i jest donekle prihvatljivo kad je u pitanju odijevanje muškaraca, pošto ovdje nije bilo moguće zabilježiti tradicijski obrazac, odnosno nešto što bismo nazvali narodnom nošnjom. No, za žensko je ruho daljnjim ispitivanjem lako utvrditi ne samo da je njegovo podlijevanje tradicijskim normama zadrlo duboko u 20. stoljeće, već i da su nerijetki sačuvani primjerci.

Najstarije kazivačice sjećaju se da su njihove bake, pa još i majke, redovito nosile fustone i jakete (bluze). Neke su pripadnice tih generacija do kraja ostale vjerne nošenju ovih odjevnih predmeta, pa je njihova upotreba potrajala i nakon Drugoga svjetskog rata.

Fustoni ili fuštani su široke duge suknje tamnih boja. Za šivanje bi se utrošilo 3-4 firse, odnosno širine tkanine, tako da je suknja u struku pod pasicom bogato i sitno nabrana. Nabori su, doduše, reducirani s prednje strane, jer taj dio ionako biva prekriven pregačom (traversom). Tu sprijeda u struku, ili pak na lijevoj strani, nalazi se rasporak koji se u vrhu veže kurdelom ili se kopča kukicom i sponom. Fuštan seže sve do gležnja i na dnu je s unutarnje strane u svrhu ojačanja podstavljen širokim trakom nekoga platna (podmet). Inače su fuštani od vunene, deblje ili tanje pamučne, pa i svilenkaste tkanine, već prema godišnjem dobu i prilici u kojoj su nošeni. Za hladnoga su se vremena oblačila i dva fuštana istovremeno.

Pojedine kazivačice poistovjećuje fuštan s radnom odjećom, dok njegovu svečaniju inačicu nazivaju jednostavno suknjom. Zapravo je ona suvremeniji, pojednostavljeni oblik istovrsnog odjevnog predmeta, kakav je prevladao u generaciji majki današnjih kazivačica, dok je starija generacija zadržala fuštane. Neke, pak, kazivačice naziv fuštan prenose i na taj izmijenjeni oblik.

Suknje su užega kroja i nemaju pasicu, već ih o struku pridržava provučeni lastik ili kurdela. I kod suknji se naravno razlikovala svečana od svakodnevne varijante, pa je tako prva od nešto debljega crnoga materijala (npr. pamučnoga tibeta), a druga od

tankoga pamučnog kambrika ili cica, najčešće sa sitnim tiskanim uzorkom.

Tkanina se mogla nabaviti u nekad brojnim komiškim i viškim dućanima, a stizala je i iz Italije. Za izradu težačke odjeće rabilo se čvrste pamučne materijale poput telarose i burga, ili frustonj koji ima primjesu lana ili konoplje. Tkalačka djelatnost nije zabilježena na otoku. Vuna se prerađivala za pletenje džempera, težačkih čarapa (kalceta), pletova kojima su se žene ogrtale zimi, a nekada i za pletenje donjih muških majica s dugim rukavima.

*Kako je već spomenuto, gornji dio tijela kod žena je prekrivala **jaketa ili bluz**. Materijal nije morao biti istovrsan onome od kojega je fuštan, ali je svakako skure boje. Krojene su kao uži kratki haljeci dugih rukava, često nabranih na ramenima. Sprijeda se kopčala i to do vrata, gdje je ovratnik. Donji njen dio nije se zaticao u fuštan, već se nosio preko njega. Ako jaketa i nije bila značajno strukirana, taj bi joj dojam davala traversa vezana preko nje. Nošenje traverse je izgleda s vremenom reducirano, pa se*

ona nosila samo u radnim prilikama, inače je znala biti i od svilenkastih materijala. Isto se dogodilo i s mahramama, čija se funkcija svela na onu radnu. Tada su se njeni krajevi vezivali straga na vratu (na što će kazivačice reći da je to isključivo "po komisku"), dok se inače nosila sprijeda vezanom ili preko raménā.

Žensko rublje podrazumijevalo je bijelu pamučnu **kosuju, komes, bust, suknjicu, tj. sotokotul**, te poduže **mudonte** na vezanje u struku.

Kod košulje i komesa izrazito je preklapanje značenja. Svakako, radi se o izvorno intimnom ruhu, koje je ostajalo nevidljivo ispod jakete ili bilo rezervirano za boravak u spavaćoj sobi. Ručnim radom ukrašeni komesi oblačili su se prilikom kućnoga posjeta liječnika, na primjer. Zaobljeni ovratnici i dno širokih rukava obrubljeni su im čipkom, a niz prsa, po objema prednjicama, ide nekoliko uskih prošivenih nabora, alçetica. Sjećanja kazivača potvrđuju da se ovakvo bijelo ruho nosilo i kao vanjsko, a da se preko njega znalo oblačiti crvene prslučice zvane primetak ili bust. Inače je bust naziv za bijeli, vezom ukrašeni (rikamoni) kratki prslučić, koji se oblačio odmah do tijela i imao funkciju današnjeg grudnjaka.

Suknjicu ili sotokotul nosilo se ispod fuštana, s tom razlikom što je prva bila finija, od bijeloga pamučnog platna s vezenim i čipkanim ukrasima pri dnu, dok je sotokotul obična podsuknja za svaki dan.

Nošenje opanaka kao tradicijske obuće izbljedjelo je iz sjećanja otočana, no ono je još živo kad su u pitanju **papuce**, kao svakodnevna obuća viških težaka, izrađivana u kućnoj radinosti. Sačuvani su i neki predlošci (štampe) prema kojima su ih pravili, osobito žene, pomoću sila, badala i konopca. Papuce su imale gumeni đon i gornji dio od tanke štavljene kože (vakete), a ženske i od debelog impregniranog platna. Pomno su inkavane, odnosno obrubljene crnom kurdelom po gornjemu izrezu (Vranić 2003, 90-91).⁹

⁹ Zahvaljujem kolegici Jakšić što mi je dopustila ovaj citat i time me oslobodila nepotrebnog prepričavanja istog.

Analiza ženskog odjevnog kompleta

Jednako kao i usmena predaja i materijalni predložak izložen u Viškoj *Bateriji* kompozicija je složena od (oku nevidljivog) rublja i gornjih dijelova *fuštana* i *bluze*, prije nego *jakete*.¹⁰ *Fuštan* je izrađen od modrog, rebrastog *veluda* s gustim i sitnim bijelim točkicama kao uzorkom, a *bluza* od damastnog bijelog (pamučnog) platna.

Suknja je primjerak koji, svojim krojem i oblikom, sasvim odgovara opisu tipičnog *fuštana* prije nego što je on reduciran na *suknju*. Ispod zadignutog *fuštana* prepoznajemo bijelu pamučnu podsuknju koja bi, prema finoći tkanine i bijelog vezenog ukrasa, odgovarala opisnom pojmu viške *suknjice*.

Izloženi primjerak *bluze* iskrojen je od leđa i dviju simetričnih prednjica s okruglim vratnim izrezom. Na njega je našivan, također simetričan i nevelik, polukružni ovratnik. Bluza se cijelom svojom dužinom po sredini, jednostrukim nizom dugmadi, kopča skroz do vrata. Rukav joj je ravan i otvorenog, napuštenog zapešća. Gornji dio rukava, u njegovom spoju s ramenima, također je ravan, nenabran. Prva ukrasna dorada ove *bluze* uski je trak bijelim koncem, vjerojatno ručno, izrađene čipke. Ušivena je u krajeve zapešća rukava i rubni je ukras prevrnutog ovratnika. Drugi je ukras uspravni niz prošivenih pregiba po prsima, s jedne i druge strane njenoga kopčanja.

Bluza je potpuno jednostavna i diskretno ukrašena, pa je - oblikom, izborom tkanine i ukrasa - vrlo lako možemo zamjeniti za isti, ali namjenom sasvim drugi odjevni predmet – *komeš*.¹¹ *Komeši* su zapravo platnene potpuno bijele košulje.¹² Dužina im seže do bokova, ali su dugih rukava. Ukrašene su, opet bijelom,

¹⁰ Iako se ova dva izraza koriste kao sinonimi vjerojatnije je da se radi od dva tipološki različita odjevna predmeta: *jakete*, *jakne* - u smislu kratkog, postavljenog haljetka dugih rukava, nasuprot *bluze* – tanjeg gornjeg odjevnog predmeta također dugih rukava preko kojeg se, u nekim kombinacijama, može obući *jaketa*. Istu razliku sadrži i današnja terminologija ženskog odijevanja iako *bluzu* sve više istiskuje *košulja* sve sličnija istovrsnom muškom predmetu.

¹¹ *Komeš* je pučka vrst negligea, kratkog ukrasnog ogrtača od debljeg ili tanjeg pamučnog platna koja se oblači preko spavačice radi zaštite od hladnoće ili intime u iznenadnim kućnim posjetama stranaca npr. liječnika bolesnicama ili roditeljama.

¹² u današnjem smislu riječi košulja

ručno rađenom ili kupovnom čipkom i uskim, prošivenim pregibima u različitim međusobnim kombinacijama ovih dvaju vrsta ukrasa.

Zato ova potpuno istovrsno izrađena *bluza*, bilo da je izvorno rađena kao *komeš*, u kompletu s *veludnim fuštanom*, predstavlja inačicu onu vrst javnog odijevanja u kojem su donji dio suknja, i gornji dio bluza, u kombinacijama različitih (kontrasnih) tkanina.¹³ Sve osobine izloženog kompleta, odabirom tkanina, vrstom predmeta, te načinom njihova ukrašavanja ukazuje, ako ne na izuzetno bogatu ili obrednu, ali svakako svečanu odjevnu sliku i kategoriju. Teško mu je odrediti druge dobne, sezonske ili vremenske varijable.

Pa ipak smo, višekratnim naknadnim boravcima na Visu,¹⁴ saznali i to da on nije „viški“, nego „komiški“¹⁵ odjevni komplet. Kako ga se Višani nisu odrekli, nego «prisvojili» i istakli kao «svoju» osobitost čini se da u odijevanju nije bilo toliko oprečnih razlika između Komiže i Visa, kao što su zabilježene razlike za tradicijsko gospodarstvo.

¹³ Odrediti i nazvati ovaj predmet *komešom ili bluzom* sasvim je svejedno, jer im se na otoku Visu očito međusobno prožimaju oblici i namjena. Vidi tekst kolegice Vranić.

¹⁴ Vrlo kratka, namjenska, terenska istraživanja ponovili smo 2002 i 2006. godine, te kontinuirano u kontaktu s gospođom Anom Linčir, elokventnom i vrlo aktivnom predsjednicom ogrankom Matice Hrvatske Visa.

¹⁵ Komplet je poklon viške nevjeste Nelde Linčir, a pripadao je njenoj baki iz Komiže.

Fotografije

Drugih materijalnih, poredbenih izvora zasad nismo našli, pa nam je preostalo da se oslonimo na treću vrst vrela – starije fotografije.¹⁶ Veliki dio dosad viđenih (obiteljskih) fotografija uglavnom možemo smjestiti u vremensko razdoblje između dva svjetska rata na kojima je mlađa generacija djece i mladeži odjevena, obučena i počešljana prema gradskim i građanskim obrascima tog vremena, nerijetko s podšišanom tzv. *bubikopf* frizuroum.

Iako bi i u tomu mogli tražiti i naći višku komponentu, usredotočili smo se na «staromodniji», predratni oblik oblačenja njihovih majki i baka, jer su muškarci, bilo mlađe ili starije generacije,

¹⁶ Pedantnije pretraživanje zahtijeva duži i učestaliji terenski boravak na otoku Visu, a sva dosadašnje prikupljene informacije i dokumentaciju prikupili smo velikim dijelom posredstvom gospođe Ane Linčir na čemu joj se najljepše zahvaljujem. Također, oslonac i podrška nam je i dugogodišnjke iskustvo i poznavanje otoka Visa gospođa Nevenke Bezić-Božanić koja je Etnografskom muzeju Split i poklonila neke viške ili bolje rečeno, komiške predmete koje je naslijedila kao komiška nevjesta.

redom odjeveni ili u *klasična* odjela ili ono mladenačko, *mornarsko*.¹⁷ Isti obrazac oblačenja pokazuju i fotografije nastale do prvoga svjetskoga rata.

Najpoticajnija, ali i ne najelokventnija fotografija za ovu temu svakako je jedan portret starice – fotografija originalno izrađena u

¹⁷ Fotografiranje je još dugo iza Drugog svjetskog rata podrazumijevalo posebne pripreme i odijevanje, nerijetko i u posuđenim odjevnim predmetima i nakitom.

velikom formatu i uokvirena drvenim okvirom.¹⁸ Kako njen kadar hvata samo lice i poprsje žene možemo samo pretpostaviti što bi bilo ispod njenoga donjega ruba. No i ono što vidimo, bluza i marama na glavi, potpuno su crne tako da jedva naziremo njihove detalje.

Uspoređujući je s drugim fotografijama žena istovrsnog načina odijevanja zaključili smo da je crno s crnim uobičajeno pravilo možda i zato što su otočke žene znale od rane mladosti do duboke starosti biti u koroti. No njeni materijalni oblici, mogli bi biti odjek odjeka mode viktorijanskog razdoblja iz europskih središta, jer je grad Vis¹⁹ baš u u razdoblju druge polovine 19. st.

¹⁸ Fotografija je iz obitelji Marka Poduje iz Visa. Na njoj je najfascinantniji prodorni izraz staričinog lica.

¹⁹ Od pada Mletačke republike 1797. do 1815. godine, kada je uspostavljena druga i duga Austrijska uprava, za Vis su se kao ključnu točku pomorske kontrole nad Jadranom otimala i na njemu smjenjivale austrijske, francuske i britanske vojne posade. Za vrijeme druge Austrijske uprave od 1815. do Prvoga svjetskoga rata Vis je doživio značajnu ekonomsku i socijalnu preobrazbu.

i početka 20. st., svojim vinogradarstvom imao gospodarski uzlet, pa jedno vrijeme i direktnu brodsku vezu s Trstom.²⁰

Ostavimo otvorene sve mogućnosti: da je crno korotna, staračka ili modna inačica odijevanja, a možda i krivi zaključak izveden iz crno bijele fotografije. Ostaje sigurno je da su *skure* kombinacije suknje i bluze učestalije za zrelije žene, nego one kontrastne s bijelom bluzom kakva je primjerak viškoga muzeja, a koje kolektivno sjećanje Višana i viđene fotografije određuju mladenačkom komponentom.

Drugi značajni otklon materijalnog predloška bluze i onih bluzi zabilježenih na fotografijama je detalj njihova ovratnika. Ni jedna bluzi sa fotografijama nema prevrnuti, nego uzdignuti ovratnik koji skriva vrat do polovice. Ovaj tip ovratnika gospođa Ana Linčir zove *bubi koletom*.

Zaključak dosada obrađenih i uočenih pojava

Razrađivati druge detalje do sad prikupljene dokumentacije i podataka bilo bi presmiono, jer stupanj njihove obrade nije takvih rezultata da bi se iznosio kao javna činjenica. Tek je za ustvrditi mnogo toga. Tko, kad i zašto nosi maramu na glavi!? Veže li se ona uistinu različito u Visu i u Komiži? Je li se *traversa* izgubila iz svečanog odijevanja onda kada je *fuštan* preoblikovan u *suknju*? Jednom rječju u dosadašnjim etnografskim uratcima više je isprovocirano pitanja, nego što je iznađenih odgovora.

Važno je naglasiti da stanovništvo otoka Visa još uvijek pamt i jezične, kompozicijske i stilske komponente svojega starijeg načina odijevanja kakvim ga bilježe još samo i istovremene fotografije.

²⁰ Ista bolest filoksera koja je poharala vinograde zapadne Europe i zbog koje je viško vino postalo traženo i cijanjeno (spominju se rekordne godine proizvodnje 1910.- 1912.) za vrijeme Prvog svjetskog rata postala je pogubna i za ovo područje.

Sasvim je sigurno da ono nema svojstva odjeće izrađene u cijelosti u domicilnoj sredini, pa je i drugih parametara od odjeće kakvu je nosila najamna radna snaga koja je u vrijeme druge polovice 19. i početkom 20. stoljeća pristizala na otok Vis. Crtom ovoga razgraničenja i identifikacije Vis uistinu ne pamti svoju odjeću kao *narodnu nošnju*, jer joj domaće, tekstilno rukotvorstvo nije temeljna i dominantna osobina. Od odjevnih predmeta rađenih u kućnoj radinosti pamti se samo svakodnevna obuća *papuce*, te pleteni, kukičani ili vezeni detalji pridruženi njenim osnovnim predmetima.

Odjeća sastavljena od gotovih, kupovnih tkanina i predmeta kakvi su, bilo ženski ili muški, viški kompleti i u svojim grubim, kroki crtama dosadašnje obrade ističe istovrsni način odijevanja svojstven i tipičan za čitavi prostor srednje dalmatinskih otoka i pučkog odijevanja gradova njihova kopnenog zaleđa. Takvu odjeću sve češće zovemo varoškim tipom narodne nošnje, hrvatskom inačicom izraza za «gradski kostim», preoblikovane

vrste pučkog odijevanja stilskih oblika zapadnoeuropske provenijencije s krajem 19. i početkom 20. st.²¹

Tek minucioznom obradom njihovih detalja i međusobnom usporedbom²² moći ćemo utvrditi jesu li i kako ove pojedinačne sredine globalne obrasce građanske odjeće 19. i 20. st. podvrgle tradicijskim normama svoje uže zajednice, te joj tako dodale i zadale osobenost. Time bi i varoški tip odijevanja stekao i svoje posebne, lokalne inačice, dostojne strukovnog pojma narodne nošnje.

Nadamo se da bi istim postupkom i istovremeno, trebali otići i suprotnim smjerom: tragovima starijeg, *predvaroškog* načina odijevanja mediteranskog dijela srednjodalmatinskog prostora. Već sad se nazire da bi, u potencijalnoj rekonstrukcije ovog sloja tradicijskog načina ženskog odijevanja, početna točka i ključan predmet bio jedva zamjetljivi - **crveni prslučić**.²³

²¹ Vidi: Aida Koludrović «Ženske varoške nošnje u sjevernoj i srednjoj Dalmaciji», Etnografski muzej u Splitu, Split, 1954. i Sanja Ivančić, «Globalizacija – nova pojava ili novi trendovski pojam», Etnologica Dalmatica vol. 13., Split, 2004.

²² Najintrinsicnija usporedba trebala bi biti ona između Visa i Hvara jer su hvarski veleposjednici imali svoje posjede i na Visu.

²³ On se jače ili blaže naglašeno sustavno pojavljuje u opisima «starijeg načina» odijevanja na svim srednjedalmatinskim otocima i očito je dugo bio i ukomponirani dio varoškog tipa odijevanja jednako kao i npr. u pučkom odijevanju Splita. Kako je, zapravo, stilski nesuglasan građanskim obrascima odijevanja 19. st., vjerojatno je opstajao i odolijevao promjenama samo zahvaljujući tomu što je imao obrednu i uglednu ulogu u tradicijskim normama ponašanja. Krajem 19. st. očito je potisnut u drugi plan, pa se na otocima Braču, Hvaru i Visu više nitko ne sjeća kad i zašto je nošen, ali je u kolektivnom sjećanju ostao kao moguća kombinacija, ali sporadična pojava. Istina je da ovaj predmet ima neugledno mjesto u «klasičnom» obliku varoškog tipa odijevanja zbog čega je samim početkom 20. st. konačno potpuno nestao iz odjevne kompozicije. No, svojom ulogom prijelaznog predmeta s jednog obrasca društva i kulture na drugi crvenom prslučiću daje izuzetno dokumentarno značenje koje prerasta njegove likovno stilske vrijednosti. Jedan takav crveni prslučić s otoka Hvara kojeg u svojoj zbirci posjeduje Etnografski muzej Split time postaje predmet nulte kategorije vrijednosti.

Zbog toga je važno i javno dati obrise načinu odijevanja i otoka Visa prvo zato da ne bi bio potpuno zapostavljena i konačno potpuno zaboravljena cjelina. Prikloniti ga svom osnovnom tipu i matičnom kulturnom krugu i nije bio toliko teško, koliko je teško u izvorima pronaći i potvrditi njegov lokalni, mikro identitet što nam je i budući zadatak.²⁴

LITERATURA

Bezić-Božanić, Nevenka. 1988. *Povijest stanovništva otoka Visa*. Split. Književni krug

Braica, Silvio. 2003. *Mapa hrvatskih narodnih nošnji Nikole Arsenovića*. Split. Etnografski muzej Split

²⁴ Tekst je prethodno objavljen u časopisu „In Between – Culture of Dress between the East and the West“, Etnografski muzej Beograd, 2012, kao zbornik 64. godišnje konferencije ICOM-ovog *Costume Committee*. Simpozij na kojemu su referirani radovi održao se od 25. do 30. rujna 2011. godine u Etnografskom muzeju u Beogradu, Srbija. Ovdje tekst objavljujemo zbog želje da se i šira hrvatska javnost upozna s prezentiranim radom (op. ur.).

Koludrović, Aida. 1954. *Ženske varoške nošnje u sjevernoj i srednjoj Dalmaciji*. Split. Etnografski muzej u Splitu

Radauš-Ribarić, Jelka. 1975. *Hrvatske narodne nošnje*, Zagreb. Spektar

Ivančić, Sanja. 2004. «GLOBALIZACIJA - nova pojava ili novi trendovski termin». *Etnologica Dalmatica* vol. 13, str. 137-140

Vranić, Ida. 2002. «Prilog proučavanju etnografije otoka Visa». *Etnologica Dalmatica* vol. 12, str. 77-95

THE ISLAND OF VIS – BLIND SPOT OF THE CARTOGRAPHY OF CROATIAN TRADITIONAL CLOTHING

(Summary)²⁵

Unlike numerous other Croatian islands, where the folk costume is a distinctive symbol of traditional culture, on the island of Vis, this role is taken by traditional economic activities: wine-growing in the city of Vis and fishing in Komiža. When presenting their island in the media, the inhabitants of Vis are used to speaking of it as an island of immaculate sea and wine, but without a folk costume. Therefore, the information that the Issa hydro-archaeological collection contains a woman's dress ensemble has had to ethnologists the same sound and significance as Carter's discovery of Tutankhamun's tomb to archaeologists. Pursuing the trail of this information, published in 2001, relying on evidence, documentation and their own research of this island's ethnographic heritage, experts of the Ethnographic Museum in Split have scrutinized this surprising phenomenon with utmost care.

Keywords: Mediterranean, The Island of Vis, Urban dress, 19th and 20th centuries

²⁵ Abstract je preuzet iz časopisa „In Between – Culture of Dress between the East and the West“, Etnografski muzej Beograd, 2012, str. 115 (op. ur.).